

Fundusze Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie

Koncepcja

„Ekomuzeum łagodnych wzgórz”

Gmina Bogoria

Bogoria, 2025

Zadanie realizowane przez Fundację Socjometr Laboratorium Rozwiązań Społecznych w ramach umowy nr 02/2025/EKO z 1.07.2025, polegające na „**Opracowaniu koncepcji Ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów.**” w ramach operacji własnej „EKOMUZEUM Białe Ługi” w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju realizowanej przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi" w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027 dla interwencji I.13.1 LEADER/Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów	4
3. Charakterystyka gminy.....	6
3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna	6
3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny	7
4. Struktura i rola partnerstwa	8
4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu	8
4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum.....	9
5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji	10
5.1. Ogólne założenia „Ekomuzeum łagodnych wzgórz”	10
5.2. Lista punktów pętli „Ekomuzeum łagodnych wzgórz”	11
5.3. Wydarzenia realizowane na obszarze gminy	12
5.4. Układ pętli ekomuzeum „Pętla łagodnych wzgórz”	12
6. Plan realizacji koncepcji.....	13
7. Lista projektów do realizacji	14
7.1. Projekty infrastrukturalne	14
7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne	15
7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości	16

1. Wstęp

Przedstawiany dokument zawiera koncepcję utworzenia ekomuzeum w Gminie Bogoria, które stanie się innowacyjną przestrzenią ochrony i popularyzacji lokalnego dziedzictwa. Jest to efekt prac realizowanych w ramach zadania „Opracowanie koncepcji ekomuzeów – opracowanie dokumentów koncepcyjnych oraz przeprowadzenie warsztatów”, będącego częścią operacji własnej „**EKOMUZEUM Białe Ługi**”. Zadanie realizowane jest w ramach wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju przez Lokalną Grupę Działania "Białe Ługi", w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027, dla interwencji I.13.1 LEADER / Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – komponent wdrażanie LSR.

Celem opracowania jest przedstawienie całościowej wizji funkcjonowania ekomuzeum w Gminie Bogoria, obejmującej analizę zasobów lokalnych oraz propozycje ich udostępniania w sposób angażujący mieszkańców i atrakcyjny dla odwiedzających. Koncepcja powstała we współpracy z lokalnymi partnerami i grupami inicjatywnymi, co pozwala na osadzenie jej w realnych potrzebach i możliwościach społeczności.

Ekomuzeum, jako „żywe muzeum” rozproszone w terenie, pozwala na prezentację dorobku kulturowego i przyrodniczego bez ograniczania się do budynku wystawowego. Dzięki temu staje się narzędziem wzmocnienia więzi społecznych, rozwijania oferty turystycznej opartej na autentyczności oraz tworzenia nowych przestrzeni współpracy. W Gminie Bogoria koncepcja ta otwiera drogę do budowania wspólnej marki regionu i lepszego wykorzystania lokalnych zasobów dla dobra mieszkańców i rozwoju gospodarczego.

2. Wprowadzenie do idei Ekomuzeów

Ekomuzeum to innowacyjna, oddolnie tworzona instytucja kultury, której granice wyznacza cały obszar zamieszkiwany przez daną społeczność. To nie magazyn eksponatów ani tradycyjna sala wystawowa, lecz dynamiczny proces, w którym mieszkańcy wspólnie odkrywają i udostępniają swoje dziedzictwo. Obejmuje ono zarówno zabytki i przyrodę, jak i pamięć, zwyczaje, rzemiosło czy lokalne historie – wszystko to, co czyni dane miejsce wyjątkowym.

Kluczową cechą ekomuzeum jest autentyczność i silne powiązanie z lokalnym kontekstem. Jego przestrzenią staje się wieś, miasteczko czy naturalny krajobraz, a przewodnikiem – sam mieszkaniec, który dzieli się wiedzą i doświadczeniem. Dzięki temu odwiedzający poznają dziedzictwo w sposób bezpośredni, poprzez spotkania, działania i uczestnictwo. Ekomuzeum może funkcjonować jako tematyczny szlak, jako sieć połączonych ze sobą punktów albo jako partnerstwo wielu podmiotów, które wspólnie tworzą spójną narrację i atrakcyjną ofertę dla społeczności lokalnej oraz przyjezdnych.

Cztery kluczowe filary ekomuzeum gwarantują jego skuteczność i trwałość to:

1. Partnerstwo – Współpraca mieszkańców, lokalnych liderów, organizacji, instytucji i samorządów decyduje o tym, co w ekomuzeum jest istotne, jak chronić dziedzictwo i jak je prezentować innym. To fundament zaufania i aktywności społecznej.
2. Zasoby lokalne – Ekomuzeum wykorzystuje zasoby materialne (budynki, przyroda, krajobraz) oraz niematerialne (tradycje, umiejętności, legendy). Ważne jest traktowanie ich jako żywej części kultury i rozwoju regionu.

3. Narracja – Spójna opowieść łączy wszystkie zasoby w logiczną całość i nadaje im znaczenie. Może opowiadać o konkretnych zagadnieniach lub łączyć różne wątki, zawsze w sposób jasny i dostępny dla społeczności.
4. Pętla ekomuzeum – Trasa turystyczna, piesza, rowerowa lub objazdowa, która łączy kluczowe miejsca, jednocześnie integrując społeczność, edukując i promując lokalne dziedzictwo.

Rozwój ekomuzeum przynosi różnorodne efekty, wpływające na sferę społeczną, kulturową, edukacyjną oraz ekonomiczną. Oto kluczowe z nich:

1. **Wzmacnianie tożsamości lokalnej** – Ekomuzeum wspiera proces budowania wspólnotowej narracji. Wzmacnia zakorzenienie mieszkańców w regionie, pozwala na kultywowanie dziedzictwa oraz sprzyja międzypokoleniowej wymianie doświadczeń i tradycji.
2. **Ochrona i upowszechnianie dziedzictwa** – Działania ekomuzeum koncentrują się na systematycznej identyfikacji oraz katalogowaniu zasobów materialnych i niematerialnych. Równocześnie zakładają ich udostępnianie w formie wydarzeń, zajęć czy prezentacji, co nadaje im żywy charakter i przeciwdziała marginalizacji.
3. **Rozwój oferty turystycznej** – Ekomuzeum stanowi narzędzie wzbogacania oferty turystycznej regionu, bazujące na autentycznych zasobach lokalnych. Kreowanie szlaków, pakietów usług czy wydarzeń opartych na lokalnej specyfice umożliwia podniesienie atrakcyjności gminy w oczach odwiedzających.
4. **Rozwój lokalnej współpracy i kapitału społecznego** – Proces powstawania ekomuzeum jest jednocześnie procesem aktywizacji społecznej. Wymaga współpracy różnych środowisk, wzmacnia zaufanie i stwarza przestrzeń dla długofalowych partnerstw międzysektorowych.
5. **Edukacja i animacja** – Ekomuzeum pełni funkcję platformy edukacyjnej, sprzyjającej uczeniu się przez działanie. Zaspokaja potrzeby w zakresie edukacji kulturowej, ekologicznej czy obywatelskiej, a także poszerza ofertę edukacyjną szkół i instytucji lokalnych.
6. **Impuls dla lokalnej gospodarki** – Dzięki aktywizacji sektora usługowego i rzemieślniczego, rozwijaniu turystyki i promocji lokalnych produktów, ekomuzeum realnie wspiera gospodarkę regionu i generuje dodatkowe źródła dochodów dla jego mieszkańców.
7. **Wzmacnianie marki i rozpoznawalności regionu** – Wizerunek gminy zostaje ugruntowany przez markę ekomuzeum, która stanowi innowacyjny sposób promocji i podnoszenia prestiżu danego obszaru na tle innych regionów.

Ekomuzeum to nowatorska, oddolnie tworzona instytucja kultury, która integruje społeczność lokalną wokół wspólnego dziedzictwa. Opiera się na czterech filarach – partnerstwie, zasobach lokalnych, spójnej narracji i pętli ekomuzeum – które zapewniają jego trwałość i spójność. Poprzez odkrywanie i udostępnianie zarówno materialnych, jak i niematerialnych zasobów regionu, ekomuzeum wzmacnia tożsamość lokalną, chroni i promuje dziedzictwo, rozwija turystykę, edukację oraz współpracę społeczną, a także wspiera lokalną gospodarkę i buduje rozpoznawalność regionu. To dynamiczna przestrzeń, w której mieszkańcy aktywnie uczestniczą w kształtowaniu i przekazywaniu historii swojego miejsca.

3. Charakterystyka gminy

3.1. Ogólna charakterystyka administracyjno-geograficzna

Gmina Bogoria położona jest w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, w powiecie staszowskim. Zajmuje powierzchnię 123,41 km², co plasuje ją wśród większych gmin wiejskich regionu. W jej skład wchodzi 37 sołectw i 36 miejscowości, z centralną osadą Bogoria, która pełni funkcję lokalnego centrum administracyjnego i kulturalnego. Bogoria utraciła prawa miejskie w 1869 roku po powstaniu styczniowym, 1 stycznia 2024 roku Bogoria znów stała się miastem. Według danych z 2024 roku gminę zamieszkuje 7 364 mieszkańców, co daje średnią gęstość zaludnienia na poziomie 60 osób/km².

Pod względem fizycznogeograficznym Bogoria zajmuje wyjątkowe położenie na styku trzech jednostek: Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Sandomierskiej i Pogórza Szydłowskiego, stanowiących część makroregionu Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej. Ta lokalizacja sprawia, że rzeźba terenu jest silnie zróżnicowana. Północne obszary gminy (Pasma Wygielzowskie) mają charakter falisty i wysoko falisty, z wyraźnymi deniwelacjami i głębokimi rozcięciami erozyjnymi. W środkowej i południowo-zachodniej części występują łagodniejsze stoki i doliny cieków Pogórza Szydłowskiego, natomiast na obszarze Wyżyny Sandomierskiej krajobraz przyjmuje formę płaskich wierzchołków i wąwozów. Najwyższy punkt gminy znajduje się w Cebrze (362 m n.p.m.), a najniższe położone tereny – w Budach (194,5 m n.p.m.), co oznacza różnicę wysokości względnej przekraczającą 160 m. To zróżnicowanie stanowi zarówno walor krajobrazowy, jak i potencjał turystyczny, który może być wykorzystany w ramach rozwoju Ekomuzeum.

Warunki klimatyczne gminy wpisują się w cechy częstochowsko-kieleckiej dzielnicy klimatycznej. Okres wegetacyjny trwa tu od 205 dni w północnej części do 218 dni w południowej, co sprzyja rolnictwu i uprawom polowym. Średnia roczna wilgotność powietrza wynosi 70%, a liczba dni z przymrozkami – około 220. Rocznie notuje się średnio 43–50 dni pogodnych i 133–148 dni z opadami. Klimat ten, choć niekiedy wymagający dla rolnictwa, daje możliwości upraw sadowniczych, ogrodniczych i tradycyjnych zbóż.

Bogoria posiada istotne zasoby naturalne, w tym kamienie budowlane i dolomity eksploatowane w Jurkowicach oraz wapienie rafowe w Budach. Surowce te mają zastosowanie zarówno w budownictwie, jak i w produkcji nawozów wapniowo-magnezowych, odgrywając rolę w lokalnej gospodarce. Obok bogactw mineralnych na uwagę zasługują walory przyrodnicze – lasy, czyste powietrze i krajobrazy rolnicze, które nadają gminie charakter „łagodnych wzgórz”.

W ujęciu demograficznym gmina – podobnie jak wiele jednostek wiejskich regionu – odczuwa proces depopulacji. W latach 2019–2024 liczba mieszkańców zmniejszyła się o 328 osób (spadek o 4,3%). Wskaźnik obciążenia demograficznego wzrósł w tym okresie z 65,3 do 72,8, co oznacza, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada już ponad 72 osoby w wieku nieprodukcyjnym. Jest to wyraźny sygnał starzenia się populacji i spadającej liczby osób aktywnych zawodowo.

Jednocześnie dane budżetowe gminy wskazują na rosnące możliwości rozwojowe. Dochody na mieszkańca zwiększyły się z 6 173 zł w 2019 roku do 8 603 zł w 2024 roku, a wydatki – z 5 933 zł do 8 867 zł. Świadczy to o zdolności gminy do inwestowania w infrastrukturę i usługi publiczne. Z wodociągów korzysta ponad 94% mieszkańców, z kanalizacji – 51,2%, a dostęp do gazu systematycznie rośnie (z 11,6% w 2019 r. do 21,6% w 2023 r.). Choć brak formalnych obiektów

noclegowych ogranicza rozwój turystyki pobytowej, w 2024 roku oddano do użytkowania 29,7 mieszkań na 10 tys. mieszkańców, co potwierdza stabilną aktywność inwestycyjną w sektorze mieszkaniowym.

Pod względem gospodarczym w gminie funkcjonuje 590 podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON (2024), w tym 182 w sektorze przemysłowym i budowlanym oraz 10 w rolnictwie. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców przypada 801 podmiotów gospodarczych, a liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą osiągnęła 663 na 10 tys. mieszkańców. To relatywnie wysoki wynik jak na gminę wiejską, wskazujący na utrzymujący się poziom przedsiębiorczości lokalnej i potencjał do rozwoju usług wspierających turystykę i ekomuzeum.

Podsumowując, Gmina Bogoria – mimo wyzwań demograficznych i braków w infrastrukturze turystycznej – dysponuje cennymi walorami przestrzennymi i gospodarczymi. Jej zróżnicowany krajobraz, bogactwa naturalne i stabilne zaplecze instytucjonalne tworzą solidne podstawy do rozwoju inicjatyw sieciowych, takich jak ekomuzeum „Pętla łagodnych wzgórz”, które może stać się narzędziem integrującym lokalne zasoby i aktywność społeczności.

3.2. Potencjał społeczny, kulturowy, przyrodniczy, historyczny i turystyczny

Spółeczność gminy Bogoria liczy 7,3 tys. osób, z czego 1 383 to dzieci i młodzież w wieku przedprodukcyjnym, a 1 720 to seniorzy – oznacza to, że ponad 23% mieszkańców znajduje się w wieku poprodukcyjnym. Proces starzenia się populacji jest wyraźny i wiąże się z ujemnym przyrostem naturalnym (-45 w 2024 r.) oraz niskim poziomem urodzeń (55 wobec 100 zgonów). To stanowi jedno z głównych wyzwań rozwojowych, które w dłuższej perspektywie mogą ograniczać zasoby ludzkie do animacji społecznej i gospodarczej. Jednocześnie seniorzy, tworzący liczną grupę, stają się naturalnym kapitałem w zakresie działań międzypokoleniowych i budowania pamięci lokalnej.

Bogoria dysponuje stabilnym zapleczem instytucjonalnym: działa tu Gminny Ośrodek Kultury z biblioteką oraz klub seniora. W 2024 roku odbyło się 211 wydarzeń kulturalnych, w których uczestniczyło ponad 14 tys. osób. Te dane pokazują, że pomimo ograniczonej infrastruktury i spadającej liczby ludności, mieszkańcy pozostają aktywni i chętnie angażują się w życie wspólnotowe. Ważną rolę pełnią także organizacje społeczne – Koła Gospodyń Wiejskich, Stowarzyszenia, OSP, Młodzieżowa Rada Gminy – które są fundamentem lokalnego kapitału społecznego i nośnikami tradycji. Zdolność gminy i NGO do pozyskiwania środków zewnętrznych (projekty unijne, granty regionalne) potwierdza otwartość na współpracę i gotowość do rozwoju.

Dziedzictwo kulturowe i historyczne gminy jest wyjątkowo bogate. W samym centrum Bogorii znajduje się barokowy kościół Świętej Trójcy, a w okolicznych wsiach – gotycki kościół św. Jerzego w Szczeglicach czy św. Mikołaja w Kiełczynie. Na terenie gminy znajduje się wiele miejsc pamięci związanych z II wojną światową – pomnik w Cebrze upamiętniający Akcję „Burza”, kwatery oddziału partyzanckiego „Jędrusie”. Silnie obecna jest tradycja patriotyczna i opowieść o walce o niepodległość, co stanowi jeden z filarów tożsamości lokalnej i narracji edukacyjnej.

Walory przyrodnicze Bogorii wynikają z jej położenia na styku Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Sandomierskiej i Pogórza Szydłowskiego. Krajobraz łagodnych wzgórz, mozaika pól i lasów oraz enklawy leśne sprzyjają tworzeniu tras krajobrazowych i turystyki aktywnej. Kluczowym miejscem rekreacyjnym jest Zalew Buczyzna, który może stać się rodzinnym centrum wypoczynku i edukacji ekologicznej, rozwijanym w ramach koncepcji „Smoczy ząbek”.

Jednocześnie gmina mierzy się z barierami w rozwoju turystyki – brak zarejestrowanych obiektów noclegowych oraz ograniczona infrastruktura gastronomiczna i rekreacyjna sprawiają, że potencjał turystyczny Bogorii pozostaje niewykorzystany. Obecnie możliwy jest przede wszystkim rozwój turystyki jednodniowej i agroturystyki, opartej na lokalnych gospodarstwach i produktach ekologicznych. Masarnia i piekarnia funkcjonujące na terenie gminy Bogoria stanowią przykład działalności, która może zostać włączona w narrację Ekomuzeum jako element dziedzictwa kulinarnego.

Potencjał gospodarczy gminy – choć relatywnie niewielki – jest w fazie wzrostu. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych wzrosła z 478 w 2019 r. do 590 w 2024 r. Szczególnie dynamicznie rozwija się sektor przemysłowy i budowlany (182 podmioty), a także działalność jednoosobowa – 663 osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców. To pokazuje, że mimo ograniczonego potencjału migracyjnego i ubytku ludności, przedsiębiorczość lokalna utrzymuje się na stabilnym poziomie, tworząc podstawy do rozwoju usług dla mieszkańców i turystów.

Analiza szans i zagrożeń potwierdza, że Bogoria stoi przed dylematem – z jednej strony dysponuje unikalnymi zasobami krajobrazowymi i historycznymi, stabilną aktywnością społeczną i rosnącą przedsiębiorczością, a z drugiej boryka się z wyraźnymi barierami: depopulacją, starzeniem się ludności, ograniczoną infrastrukturą i brakiem turystycznej bazy noclegowej. Szansą jest rozwój ekomuzeum „Pętla łagodnych wzgórz”, które może połączyć zasoby historyczne, przyrodnicze i kulinarne w spójną ofertę turystyczno-edukacyjną. Zagrożeniem pozostaje pogłębiająca się depopulacja i ryzyko marginalizacji obszaru wobec atrakcyjniejszych gmin sąsiednich.

Zestawiając mocne i słabe strony z zewnętrznymi szansami i zagrożeniami, można stwierdzić, że Bogoria – mimo ograniczeń – ma solidne podstawy do wdrażania modelu ekomuzeum. Kluczowe będzie wykorzystanie aktywności mieszkańców i lokalnych instytucji, rozwój infrastruktury turystycznej oraz umiejętne wpisanie dziedzictwa historycznego i przyrodniczego w nowoczesną narrację kulturowo-edukacyjną. „Pętla łagodnych wzgórz” może stać się nie tylko narzędziem ochrony i promocji lokalnych zasobów, ale także impulsem do budowania nowej, silniejszej tożsamości gminy i jej mieszkańców.

4. Struktura i rola partnerstwa

4.1. Włączenie społeczne na etapie tworzenia dokumentu

Koncepcja ekomuzeum w Gminie Bogoria została zainicjowana poprzez warsztaty, które odbyły się w lipcu 2025 roku i pełniły funkcję spotkania startowego. To wydarzenie otworzyło cały proces – umożliwiło tworzenie partnerstwa lokalnego, wspólne identyfikowanie zasobów oraz formułowanie wizji pętli ekomuzealnej. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele różnych środowisk, w tym przedstawiciele Urzędu Miasta i Gminy Bogoria, Gminnego Ośrodka Kultury, OSP, Stowarzyszenia „Zorza Junior”, Domu Pomocy Społecznej, Klubu Seniora, Kół Gospodyń Wiejskich. Wśród uczestników spotkań pojawiła się także jedna Sołtyśka. Warsztaty zostały zorganizowane i koordynowane przez Fundację Socjometr – realizatora projektu „Ekomuzeum Białe Ługi”. Wspólnie z Lokalną Grupą

Działania „Białe Ługi” oraz wyznaczonym koordynatorem gminnym Fundacja prowadziła proces partycypacyjny, gromadząc propozycje, rekomendacje i opisy lokalnych zasobów.

Pełna lista uczestniczących organizacji została dołączona do koncepcji w formie załącznika.

4.2. Partnerstwo lokalne na rzecz ekomuzeum

Podczas warsztatu w Gminie Bogoria aktywnie zaangażowały się przedstawicielki i przedstawiciele Kół Gospodyń Wiejskich, które pełnią funkcję naturalnych depozytariuszy wiedzy lokalnej i praktyków dziedzictwa niematerialnego, w tym rękodzieła, tradycyjnej kuchni, zwyczajów i obrzędów. Ich udział pozwolił nie tylko na identyfikację lokalnych zasobów, ale też na wymianę doświadczeń i pomysłów dotyczących sposobów prezentacji kultury w ramach ekomuzeum.

Ważnym głosem w rozmowach o zasobach i przyszłości ekomuzeum były lokalne stowarzyszenia – w tym przede wszystkim Stowarzyszenie „Zorza Junior”, które reprezentuje inicjatywy edukacyjne i animacyjne realizowane w oparciu o relacje sąsiedzkie, lokalne tradycje i potrzeby młodych mieszkańców gminy. Uczestnictwo tej organizacji podkreślało znaczenie integracji młodzieży i kształtowania aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym regionu.

Istotnym aspektem spotkania było również zaangażowanie instytucji samorządowych i edukacyjnych. W dyskusjach uczestniczyli przedstawiciele Urzędu Miasta i Gminy Bogoria oraz Gminnego Ośrodka Kultury, którzy nie tylko wspierali proces warsztatowy, ale też zapewniaли formalne osadzenie i koordynację działań. To właśnie z ramienia gminy wyłoniony został koordynator, który będzie kontynuował wspieranie procesu wdrażania koncepcji ekomuzeum.

W spotkaniu aktywnie uczestniczyły również jednostki OSP, co podkreśla znaczenie tej ważnej dla lokalnej społeczności instytucji w procesach edukacyjnych, animacyjnych i bezpieczeństwa. Obecność młodzieży strażackiej pokazuje, że działania ekomuzealne mogą integrować różne grupy wiekowe i aktywizować młodsze pokolenia w poznawaniu i ochronie dziedzictwa.

Ważną rolę odegrali także przedstawiciele Domu Pomocy Społecznej i Klubu Seniora, których doświadczenie i wiedza stanowią cenne źródło informacji o lokalnej historii, zwyczajach i społecznych praktykach. Udział tych środowisk wzmacnia partycypacyjny charakter procesu, pozwalając uwzględnić perspektywę różnych grup społecznych.

Jako reprezentantka mieszkańców w spotkaniu uczestniczyła również sołtyska jednej ze wsi, której aktywne uczestnictwo w procesach mapowania zasobów, komentowania propozycji i wspierania partnerstwa pokazuje, że sołectwa mają realny potencjał do współorganizowania i wdrażania koncepcji ekomuzeum w skali lokalnej.

Tak skonstruowane partnerstwo – wielosektorowe, zakorzenione w lokalnych realiach i oparte na współpracy osób oraz instytucji z różnych środowisk – stanowi fundament dalszych działań. To właśnie dzięki niemu inicjatywa ekomuzealna w Gminie Bogoria zyskuje trwałość, legitymizację i potencjał do dalszego rozwoju, łącząc tradycję z nowoczesnym podejściem do edukacji, animacji i promocji dziedzictwa lokalnego.

5. Przebieg trasy – opis punktów i atrakcji

5.1. Ogólne założenia „Ekomuzeum łagodnych wzgórz”

Proponowana trasa pętli ekomuzeum rozpoczyna się i kończy w Bogorii, tworząc zamknięty krąg umożliwiający zarówno przejazd rowerowy, jak i samochodowy. Jej przebieg prowadzi przez malownicze tereny gminy, ukazując zarówno miejsca historyczne, jak i punkty związane z lokalną kulturą, pamięcią i rekreacją. Trasa wiedzie przez następujące miejscowości: Bogoria → Kietczyna → Przyborowice → Ceber → Gorzków → Miłoszowice → Grzybów → Szczeglice → Jurkowice → Moszyny → Bogoria.

W Bogorii zwiedzający mogą rozpocząć wizytę w Gminnym Ośrodku Kultury, który będzie pełnił funkcję centrum informacji ekomuzealnej oraz miejsca organizacji rodzinnych warsztatów. W pobliżu znajdują się także Zalew Buczyna oraz Kapliczka z cudownym źródłem – miejscem nawiązującym do lokalnej tradycji i historii.

Choć gmina Bogoria dziś kojarzy się z łagodnym, rolniczym krajobrazem i spokojnym rytmem życia, to jej wzgórza były świadkami dramatycznych wydarzeń – przechodził tędy front wschodni, a walki pozostawiły trwały ślad w pamięci lokalnej społeczności. Ten kontrast między łagodnością krajobrazu a ciężarem historii staje się jedną z osi narracyjnych ekomuzeum.

Kolejne przystanki na trasie to m.in.:

- Ceber – upamiętniający akcję „Burza” pomnik przypomina o wydarzeniach II wojny światowej.
- Gorzków – zlokalizowany tu dwór z funkcją restauracyjną może stać się zarówno miejscem odpoczynku, jak i kulinarnego poznawania lokalnych smaków.
- Szczeglice – z zabytkowym Kościołem św. Jerzego, oraz grobem bohatera spod Monte Cassino. W okolicy znajduje się również malowniczy staw – miejsce odpoczynku i refleksji.
- „Wygwizdów” – miejsce kwatery legendarnego oddziału partyzanckiego „Jędrusie”.
 - Zalew Buczyna – pełni funkcję rekreacyjną (kąpielisko, miejsce spacerowe) i może stanowić przystanek dla rodzin z dziećmi oraz grup szkolnych. W ramach pętli warto rozwinąć tu przestrzeń edukacyjno-przyrodniczą pod wspólnym szyldem „Smoczy ząbek”.
- Bogoria – kapliczka z cudownym źródłem. Od niepamiętnych czasów do dziś ludzie przychodzą do kapliczki po wodę w Wielki Czwartek – wg legendy zyskuje ona wówczas cudowne właściwości.
- Bogoria - Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia Parafia Trójcy Świętej w Bogorii- Zabytkowy kościół z cudownym obrazem MBP

Pętla może być oznakowana w terenie za pomocą minimalistycznych tabliczek z nazwą ekomuzeum i symbolami poszczególnych punktów. Dla zwiedzających przygotowana zostanie mapa z legendą oraz propozycje tematycznych tras: historycznej, kulinarnej, rodzinnej. Przewodnim motywem narracyjnym jest krajobraz łagodnych wzgórz, który – mimo swojego spokojnego charakteru – skrywa ślady zmagania, pamięci i pracy wielu pokoleń mieszkańców gminy.

5.2. Lista punktów pętli „Ekomuzeum łagodnych wzgórz”

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum

Nazwa punktu	Funkcja	Opis
Wiata startowa/meta GOK	Miejsce spotkań i warsztatów	Wiata sfinansowana ze środków LGD
Gminny Ośrodek Kultury	Centrum kultury i informacji	Miejsce spotkań, warsztatów rodzinnych, centrum koordynacji działań ekomuzeum.
Ceber – pomnik pamięci żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich	Miejsce pamięci historycznej	Upamiętnienie wydarzeń z II wojny św. Akcji „Burza” – bitwy pod Cebrem, punkt refleksji nad historią regionu.
Dwór w Gorzkowie – restauracja	Obiekt gastronomiczny / kulturowy	Zabytkowy dwór przekształcony w restaurację – miejsce odpoczynku i kulinarnych spotkań.
„Wygwizdów” Kwatera „Jędrusiów”	Miejsce pamięci historycznej	Ślad działalności legendarnego oddziału partyzanckiego „Jędrusie” w regionie, opowieść o ruchu oporu i lokalnym bohaterstwie.
Kościół św. Jerzego w Szczeglicach z cmentarzem	Obiekt sakralny	Zabytkowy kościół parafialny, groby żołnierzy walczących pod Monte Cassino, istotny element dziedzictwa religijnego gminy.
Jurkowice – świetlica wiejska	Przestrzeń animacyjna	Lokalna infrastruktura społeczna – potencjał do działań warsztatowych i międzypokoleniowych
Bogoria pomnik Jędrusiów	Miejsce pamięci historycznej	Ślad działalności legendarnego oddziału partyzanckiego „Jędrusie” w regionie, opowieść o ruchu oporu i lokalnym bohaterstwie.
Bogoria – kapliczka z cudownym źródłem	Dziedzictwo kulturowe i pamięć	Miejsce kultu religijnego oraz lokalnej tradycji wielkoczwartkowych procesji po „cudowną wodę”.
Bogoria Pomnik Józefa Piłsudskiego	Miejsce pamięci narodowej	Symbol walki o niepodległość i ważny punkt na mapie lokalnej tożsamości historycznej.
Bogoria Sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia Parafia Trójcy Świętej w Bogorii	Obiekt sakralny	Zabytkowy kościół z cudownym obrazem MBP
Zalew Buczyna – obszar rekreacyjny „Smoczy ząbek”	Miejsce rekreacji i edukacji	Teren wypoczynkowy z potencjałem działań edukacyjnych nt. przyrody i lokalnych smaków.
Masarnia „U Madeja” w Cebrze	Punkty usługowe	Przykład lokalnej produkcji żywności, możliwość zakupu.
Piekarnia „Brudkowie” w Bogorii	Punkty usługowe	Przykład lokalnej produkcji żywności, możliwość zakupu.
Ekologiczne Gospodarstwo w Małej Wsi	Gospodarstwo ekologiczne	Możliwość zakupu ekologicznych produktów.

Źródło: Opracowanie własne

5.3. Wydarzenia realizowane na obszarze gminy

Podczas warsztatów inicjatywnych w Gminie Bogoria uczestnicy mieli okazję wskazać wydarzenia, które odzwierciedlają lokalną kulturę, tradycje i życie społeczności oraz mogą zostać włączone w ofertę ekomuzealną. Spotkanie pozwoliło zgromadzić różnorodne perspektywy – od przedstawicieli samorządu, GOK-u, OSP, stowarzyszeń, Klubu Seniora, Domu Pomocy Społecznej, po Koła Gospodyń Wiejskich i sołtysów. Dzięki temu powstał spis inicjatyw i działań, które pokazują bogactwo lokalnego dziedzictwa, angażują mieszkańców i stanowią potencjalne punkty atrakcji w ramach ekomuzeum.

Tabela 2. Zestawienie wydarzeń Gminy Bogoria

L.p.	Nazwa inicjatywy	Okres realizacji
1.	Potyczka pod Szczeglicami	Styczeń
2.	Tradycje wielkanocne – procesja wielkoczwartkowa do cudownego źródła, warsztaty rękodzielnicze.	marzec/kwiecień
3.	Festiwal Nocy Sobótkowej	Czerwiec
4.	Piknik historyczny w Wygwizdowie	Czerwiec
5.	Ceber - Ocalić od zapomnienia – uroczystości patriotyczne	Lipiec
6.	Święto Miasta i Gminy Bogoria	Sierpień
7.	Dożynki Gminne	Sierpień
8.	Koncert „Historia Nutami Pisana -dla Niepodległej”	Październik

Źródło: Opracowanie własne

5.4. Układ pętli ekomuzeum „Pętla łagodnych wzgórz”

Układ pętli ekomuzeum w gminie Bogoria ma charakter zamkniętej trasy terenowej, przebiegającej przez miejscowości położone wokół siedziby gminy. Jej kształt przypomina rozbudowany krąg obejmujący zarówno centralne punkty Bogorii, jak i ważne miejsca pamięci oraz krajobrazowo-kulturowe lokalizacje w otoczeniu.

Trasa łączy elementy dziedzictwa historycznego (kwatery partyzanckie, pomniki), dziedzictwa kulturowego (kościół, dwór, kapliczka) oraz współczesnej aktywności społecznej (GOK, świetlica, klub seniora). Istotną rolę pełnią też miejsca rekreacyjne – jak Zalew Buczyzna – które nadają trasie wymiar rodzinny i wypoczynkowy.

Proponowany kierunek zwiedzania zakłada rozpoczęcie pętli w Bogorii-. Następnie: Ceber, Gorzków, Szczeglice, Jurkowiec, Bogoria.

Układ pętli można dostosować do różnych grup odbiorców, tworząc warianty tematyczne:

- trasa historyczna – koncentrująca się na punktach pamięci narodowej i wojennej,
- trasa kulinarno-rękodzielnicza – skupiająca się na lokalnej produkcji i gastronomii (masarnia, piekarnia, dwór, warsztaty w Gminnym Ośrodku Kultury w Bogorii), Świetlicy i Klubie Seniora,
- trasa rodzinna – uwzględniająca miejsca rekreacji, świetlice i działania warsztatowe,

Pętla przystosowana jest do zwiedzania samochodowego i rowerowego, z możliwością zatrzymania się na wybranych odcinkach i eksplorowania fragmentów pieszo. Potencjał do oznakowania w terenie

oraz stworzenia czytelnej mapy i materiałów edukacyjnych pozwala na szybkie uruchomienie oferty turystyczno-edukacyjnej na bazie już istniejących zasobów.

6. Plan realizacji koncepcji

Pętla „Ekomuzeum łagodnych wzgórz” powstała jako rezultat pracy warsztatowej z przedstawicielami lokalnych instytucji, organizacji pozarządowych, sołectw, szkół, klubu seniora i mieszkańców zaangażowanych w rozwój dziedzictwa gminy Bogoria. Wspólnie zaprojektowano trasę przebiegającą przez miejsca pamięci, punkty kultury i enklawy krajobrazowe – tworząc spójną opowieść o historii, krajobrazie i codziennym życiu tej części Poniżnia. W centrum znalazła się nie tylko Bogoria, ale i człowiek – jego pamięć, praca i relacja z miejscem.

Etap I – Tworzenie struktury zarządzania i formalizacja partnerstwa

W pierwszej kolejności konieczne będzie wypracowanie modelu organizacyjnego dla funkcjonowania pętli ekomuzeum. Kluczowym zadaniem partnerów będzie powołanie wspólnej struktury koordynacyjnej, która zapewni sprawną współpracę oraz rozwój i promocję inicjatywy.

Działania obejmują:

- powołanie grupy inicjatywnej,
- określenie zasad funkcjonowania ekomuzeum: członkostwo, sposób podejmowania decyzji, tryb spotkań, wybór koordynatora;
- podpisanie porozumienia partnerskiego lub przyjęcie innej formy formalizacji współpracy;
- opracowanie regulaminu działania pętli (rola partnerów, odpowiedzialność za punkty, tryb aktualizacji koncepcji);
- zatwierdzenie ostatecznego przebiegu pętli, listy punktów i narracji tematycznych.

Równolegle rozpoczną się działania zmierzające do identyfikacji potencjalnych źródeł finansowania oraz zaplanowania harmonogramu kolejnych etapów wdrożenia.

Etap II – Oznakowanie trasy, materiały edukacyjne i promocja

Na tym etapie partnerzy przystąpią do przygotowania i wdrożenia narzędzi niezbędnych do wprowadzenia pętli w przestrzeń publiczną i informacyjną:

- zaprojektowanie i montaż oznakowania pętli (tablice informacyjne, kierunkowskazy, QR kody, symbole graficzne);
- przygotowanie folderów, ulotek, map i materiałów edukacyjnych (zarówno drukowanych, jak i cyfrowych);
- stworzenie podstrony ekomuzeum w ramach gminnego serwisu internetowego lub odrębnej witryny tematycznej;
- założenie profilu pętli w mediach społecznościowych i rozpoczęcie regularnych działań promocyjnych;

- organizacja inauguracyjnego spaceru po pętli z udziałem mieszkańców, uczniów i zaproszonych gości;
- rozpoczęcie zbierania historii mówionych i wspomnień do dalszego rozwijania narracji punktów.

Istotne będzie również zaprojektowanie identyfikacji wizualnej pętli – odwołującej się do motywu łagodnych wzgórz, lokalnych krajobrazów i symboliki pamięci.

Etap III – Działania animacyjne i wydarzenia

Po uruchomieniu pętli planowane są działania o charakterze animacyjnym i edukacyjnym, aktywizujące mieszkańców i wzbogacające ofertę turystyczną gminy. Wśród planowanych inicjatyw:

- warsztaty rękodzielnicze w GOK, świetlicy i klubie seniora;
- pikniki rodzinne i ścieżki edukacyjne nad Zalewem Buczyzna pod szyldem „Smoczy ząbek”;
- spacer tematyczny z udziałem lokalnych opowiadaczy i przewodników;
- objazdy edukacyjne dla nauczycieli i animatorów kultury.

Wydarzenia będą realizowane przez partnerów pętli w formule współpracy i dzielenia się zasobami.

Etap IV – Trwałość, rozwój i sieciowanie

W perspektywie długofalowej planuje się:

- regularne spotkania partnerstwa (minimum raz na kwartał),
- kontynuację pracy koordynatora oraz powołanie zespołów roboczych (np. ds. promocji, edukacji, infrastruktury),
- pozyskiwanie środków z LGD, PROW, FIO, funduszy ekologicznych i programów kulturalnych;
- rozwijanie oferty pętli – o nowe punkty, warsztaty, publikacje, trasy sezonowe;
- współpracę z innymi pętlami ekomuzealnymi i sieciami tematycznymi (szlaki historyczne, kulinarne, edukacyjne);
- monitoring i ewaluację działań, w tym ankiety dla uczestników, analizy odwiedzalności i opinie partnerów.

„Ekomuzeum łagodnych wzgórz” ma być żywą strukturą – otwartą na zmiany, nowe pomysły i kolejne pokolenia mieszkańców, którzy będą ją współtworzyć. Jej siłą jest różnorodność – krajobrazu, historii i ludzi – która w formule ekomuzeum może zaowocować trwałą i atrakcyjną ofertą lokalną.

7. Lista projektów do realizacji

7.1. Projekty infrastrukturalne

Realizacja koncepcji „Ekomuzeum łagodnych wzgórz” wymaga wdrożenia infrastruktury umożliwiającej czytelne oznakowanie trasy, identyfikację punktów oraz komfortowy pobyt odwiedzających. Kluczowe działania obejmują:

1. Tabliczki informacyjne i oznakowanie pętli

Dla zapewnienia intuicyjnej orientacji na trasie ekomuzeum planuje się montaż spójnych wizualnie tabliczek informacyjnych przy każdym punkcie trasy. Tabliczki będą zawierały nazwę punktu, krótką informację historyczną lub opis funkcji, a także symbole umożliwiające szybkie rozpoznanie typu obiektu (np. miejsce pamięci, obiekt kultury, punkt rekreacyjny). Dodatkowo w całym przebiegu pętli przewidziano minimalistyczne oznakowanie kierunkowe, umożliwiające łatwe poruszanie się zarówno pieszo, rowerem, jak i samochodem. Każda tabliczka będzie odporna na warunki atmosferyczne, wykonana z materiałów trwałych, ekologicznych i estetycznie wpisujących się w krajobraz łagodnych wzgórz.

2. Wiata startowa / meta ekomuzeum

Centralnym elementem infrastruktury ekomuzeum będzie wiata pełniąca funkcję punktu startowego i mety pętli. W jej obrębie odwiedzający będą mogli rozpocząć trasę, uzyskać materiały informacyjne (mapy, foldery edukacyjne) oraz uczestniczyć w warsztatach i wydarzeniach towarzyszących (organizowanych przez lokalnych liderów, NGO czy zainteresowanych mieszkańców). Wiata będzie również miejscem spotkań grup zorganizowanych, przewodników i animatorów kultury. Projekt zakłada zapewnienie komfortowego dostępu do wiaty – w tym dojścia dla osób z ograniczoną mobilnością – oraz jej wyposażenie w elementy informacyjne i edukacyjne, które umożliwią samodzielne odkrywanie lokalnego dziedzictwa.

Działania infrastrukturalne w ramach projektu ekomuzeum obejmują: montaż tabliczek i oznakowania pętli, wprowadzenie elementów małej architektury oraz budowę wiaty startowej i mety. Ich celem jest nie tylko ułatwienie orientacji na trasie i poprawa komfortu odwiedzających, lecz także wzmocnienie narracji ekomuzeum i stworzenie przestrzeni integracyjnej dla społeczności lokalnej oraz turystów.

7.2. Projekty edukacyjne i promocyjne

Rozwój „Ekomuzeum łagodnych wzgórz” zakłada stworzenie kompleksowej oferty edukacyjnej i promocyjnej, która umożliwi odwiedzającym poznanie dziedzictwa gminy Bogoria w sposób aktywny i angażujący. W ramach projektów przewidziano następujące działania:

1. Warsztaty i szkolenia

Organizacja cyklicznych warsztatów i szkoleń dla mieszkańców i turystów, prowadzonych w Gminnym Ośrodku Kultury, świetlicy i klubie seniora. Program będzie obejmował m.in. warsztaty rękodzielnicze, edukacyjne oraz wydarzenia plenerowe związane z lokalnymi miejscami pamięci. Warsztaty mają charakter międzypokoleniowy i wspierają aktywne uczestnictwo społeczności w budowaniu narracji ekomuzeum.

2. Materiały edukacyjne i informacyjne

Przygotowanie materiałów wspierających samodzielne odkrywanie trasy, w tym:

- mapy z oznakowaniem punktów pętli, z legendą i propozycjami tras tematycznych (historyczna, kulinarna, rodzinna,
- foldery informacyjne i ulotki, prezentujące lokalne zabytki oraz miejsca pamięci,
- strona internetowa ekomuzeum, zawierająca szczegółowy opis trasy, kalendarz wydarzeń i materiały multimedialne,

- nagrania audio i podcasty do wykorzystania w terenie, umożliwiające poznanie historii, tradycji i lokalnych opowieści bezpośrednio na trasie.

3. Promocja i komunikacja

Działania promocyjne będą obejmować aktywną obecność w mediach społecznościowych, organizację inauguracji pętli oraz prezentację projektów edukacyjnych i warsztatów na lokalnych wydarzeniach. Celem jest zwiększenie rozpoznawalności ekomuzeum, zachęcenie do udziału w wydarzeniach oraz podniesienie świadomości o bogactwie dziedzictwa Gminy Bogoria.

7.3. Projekty z zakresu turystyki lokalnej i przedsiębiorczości

„Ekomuzeum łagodnych wzgórz” stanowi platformę do rozwijania lokalnej turystyki oraz wspierania przedsiębiorczości, szczególnie w sektorze usługowym i gastronomicznym. Proponowane projekty obejmują wydarzenia sezonowe i festyny lokalne. Organizacja cyklicznych wydarzeń na trasie pętli, takich jak festyny rodzinne, święta pętli, rajdy rowerowe czy pikniki edukacyjne nad Zalewem Buczyzna („Smoczy ząbek”). Wydarzenia te będą łączyły elementy edukacyjne, kulturowe i kulinarne, integrując społeczność lokalną i przyciągając turystów. Cykliczne imprezy umożliwią również promocję lokalnych produktów i usług, wzmacniając lokalną gospodarkę.

Projekty z zakresu turystyki i przedsiębiorczości mają na celu wykorzystanie potencjału lokalnych zasobów w sposób spójny z trasą pętli ekomuzeum. Łączą promocję dziedzictwa, wsparcie lokalnych producentów i rozwój atrakcyjnych ofert turystycznych, co pozwala tworzyć długofalową wartość zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających gminę.

Spis tabel, rysunków

Tabela 1. Elementy pętli ekomuzeum	11
Tabela 2. Zestawienie wydarzeń Gminy Bogoria	12
Tabela 3. Partnerzy ekomuzeum	17

Bibliografia

Lokalna Grupa Działania „Białe Ługi”, dokumenty wdrożeniowe w ramach LSR 2023–2027

Fundacja Socjometr – Laboratorium Rozwiązań Społecznych, materiały projektowe i dokumentacja warsztatowa (w tym: zdjęcia mapy, oś czasu, lista uczestników, lista punktów)

Oficjalna strona Gminy Bogoria – [Gmina Bogoria](#)

Vademecum samorządowca – portal SVS GUS – [GUS: Statystyczne Vademecum Samorządowca](#)

- Gmina Bogoria – ogólne dane statystyczne
- Gmina Bogoria – dane demograficzne
- Gmina Bogoria – dane kulturalne
- Gmina Bogoria – dane REGON

Załączniki

Załącznik 1 – Mapa

GMINA BOGORIA
Pętla Łagodnych Wzgórz

1. Bogoria:

- » Gminny Ośrodek Kultury
- » Pomnik kwatery „Jędrusiów”
- » Kapliczka z cudownym źródłem
- » Pomnik Józefa Piłsudskiego
- » Zalew Buczyzna – obszar rekreacyjny „Smoczy Ząbek”
- » Piekarnia „Brudkowie”
- » Kościół pw. Trójcy Świętej
- » „Senior +”
- » Gmina Bogoria

2. Ceber » Pomnik Pamięci Żołnierzy Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich

3. Gorzków » Dwór w Gorzkowie – restauracja

4. Grzybów » Kwatera „Jędrusiów” Wygwizdów

5. Szczeglice » Kościół pw. św. Jerzego w Szczeglicach ze cmentarzem

6. Jurkowice » Świątlica Wiejska

7. Wierzbka » Masarnia „U Madeja”

8. Mała Wieś » Konrad Lipiński Gospodarstwo Ekologiczne

9. Moszyny:

» Pensjonat Sabroso

» Świątlica Wiejska

10. Pęcławice Górne » Fundacja wspierania Europejskich Mobilności "EUROTEAM"

Załącznik 2 – Lista partnerów

Tabela 3. Partnerzy ekomuzeum

l.p.	Osoba reprezentująca	Nazwa podmiotu
1.	Małgorzata Gul	Gminny Ośrodek Kultury w Bogorii
2.	Anna Gawlik	Klub Seniora
3.	Joanna Rogala	Dom Pomocy Społecznej
4.	Jarosław Rogala	Ochotnicza Straż Pożarna w Jurkowicach
5.	Barbara Stępień	Gmina Bogoria
6.	Anna Zielińska	Klub „Zorza”
7.	Anna Gawlik	Sołtys wsi Przyborowice
8.	Mariusz Domagała	Ochotnicza Straż Pożarna w Bogorii
9.	Konrad Lipiński	Ekologiczne Gospodarstwo w Matej Wsi
10.	Małgorzata Chłodnicka	Pensjonat SABROSSO
11.	Zygmunt Madej	Masarnia u Madeja
12.	Janusz Brudek	Przedsiębiorstwo Produkcyjno Handlowe Haland-Piekarnia
13.	Ewa Pinzuł	KGW Moszynianki
14.	Krystyna Świątkowska	Gminny Ośrodek Kultury w Bogorii
15.	Paulina Kozioł	Gminny Ośrodek Kultury w Bogorii
16.	Robert Szydło	Dwór w Gorzkowie
17.	Mateusz Zybala	Fundacja Wspierania Europejskich Mobilności Euroteam

Źródło: Opracowanie własne